

Guzelj Jahina

IZDAVAČ**buybook**

Radićeva 4, Sarajevo
Tel: + 387 33 550-495
Fax: + 387 33 550-496
redakcija@buybook.ba
www.buybook.ba

ZA IZDAVAČA

Damir Uzunović
Goran Samardžić

NASLOV IZVORNIKA

Зулейха открывает глаза, Гузель Яхиной
Copyright © 2015 by Guzel Yakhina
Copyright © za bosanski jezik Buybook, 2020.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja izdavača.

UREDNIKA

Ena Hasečić

PREVOD S RUSKOG

Tatjana Radmilo

LEKTURA

Jasmina Mujezin

KOREKTURA

Buybook

LAYOUT

Boriša Gavrilović

DIZAJN NASLOVNICE

Boris Stapić

ŠTAMPA

Dobra knjiga, Sarajevo

Guzelj Jahina

ZULEJHA OTVARA OČI

S ruskog prevela Tatjana Radmilo

Sarajevo, 2020.

Prvi dio

Pokisla kokoš

Jedan dan

Zulejha otvara oči. Mračno je kao u podrumu. Guske sanjivo uzdišu iza tanke zavjese. Jednomjesečno ždrijebe mljacka gubicom tražeći majčino vime. Iza prozorčića pored uzglavlja muklo zavija januarska mećava. Zahvaljujući Murtazi, koji je zapužio prozore prije zime, ne puše kroz pukotine. Murtaza je dobar domaćin. I dobar muž. On gromko i sočno hrče u muškom dijelu¹. Čvršće spavaj prije zore – to je najdublji san.

Vrijeme je. Svemogući Allahu, daj da ispunim zamišljeno – neka se niko ne probudi. Zulejha tiho spušta na pod jednu, potom i drugu bosu nogu, oslanja se o peć i ustaje. Peć se preko noći ohladila, toplina je nestala, hladni pod probada stopala. Ne može se obuti, neće uspjeti bešumno proći u filcanim papučama, negdje će zaškripati. Ništa, Zulejha će izdržati. Držeći se rukom za hrapavu stranu peći, prikrada se izlazu iz ženskog dijela kuće. Ovdje je usko i tijesno, ali ona pamti svaki ugao, svako ulegnuće – pola života klizi tamo-amo poput klatna po cijele dane: od šporeta do muškog dijela s punim i vrućim posudama pa nazad s praznim i hladnim.

Koliko je godina u braku? Petnaest od svojih trideset? Vjerovatno više od pola života. Treba pitati Murtazu kad bude raspoložen, neka izračuna.

¹ Kod tatarskih naroda kuća se dijelila na muški i ženski dio. (prim. prev.)

Nemoj zapeti za tepih. Nemoj udariti bosom nogom u kovanu škrinju uz zid s desne strane. Prekorači dasku koja škripi pored savijenog dijela peći. U tišini šmugni za pamučnu zavjesu koja dijeli ženski dio daščare od muškog... Evo su i vrata već blizu.

Murtazino hrkanje sve joj je bliže. Spavaj, spavaj, Allaha radi. Žena ne smije imati tajne pred mužem, ali šta se može, nekad je tako.

Sada je najvažnije ne probuditi životinje. One obično spavaju u zimskoj štali, ali u vrijeme jake zime Murtaza traži da se mladi i perad unose u kuću. Guske se ne miču, a ždrijebe je udarilo kopitašcem, zatreslo glavom, probudilo se, vrag jedan. Bit će dobar konj, osjetljiv. Ona pruža ruku kroz zavjesu, dodiruje baršunastu njušku: smiri se, svoji smo. Ždrijebe zahvalno ispušta zrak kroz nozdrve u dlan, prepoznalo ju je. Zulejha briše mokre prste o potkošulju i meko gura vrata ramenom. Ukočena, obložena pustom zbog hladnoće, nerado se predaju, kroz pukotinu ulijeće oštar oblačić mraza. Zakoračivši, pređe visoki prag, ne treba joj još da ga sad nagazi i uznemiri zle duhove, puj-puj! – te se nađe u ulaznom dijelu. Pritvara vrata, naslanjajući se na njih leđima.

Slava Allahu, prošla je dio puta.

Na ulazu je hladno kao na ulici, štipa kožu, potkošulja ne grije. Ledene zračne struje udaraju kroz podne pukotine u bosa stopala. No, to nije strašno.

Strašno je iza vrata nasuprot.

*Ubirli karčik*² – Vampirica. Tako je Zulejha zove. Slava Svevišnjem, svekrva ne živi s njima u istoj daščari. Murtazina kuća prostrana je, ima dvije daščare sa zajedničkim ulazom. Na dan kad je četrdesetpetogodišnji Murtaza u kuću doveo petnaestogodišnju Zulejhu, Vampirica je s izrazom mučeničke tuge na licu sama prenijela svoje mnogobrojne škrinje, zamotuljke i posuđe u gostinšku daščaru koju je zauzela u potpunosti. “Ne diraj!”, prijeteći je doviknula sinu kad joj je pokušao pomoći s preseljenjem. Nije razgovarala s njim dva mjeseca. Te je godine brzo i bespovratno

² zao demon u tatarskoj mitologiji

počela gubiti vid, a nakon nekog vremena i sluh. Kroz nekoliko godina je bila slijepa i gluha kao top. Zato je sada mnogo pričala, nije se mogla zaustaviti.

Niko nije znao koliko joj je zapravo godina. Ona je tvrdila sto. Nedavno je Murtaza stao računati, dugo je sjedio i objavio: "Mati je upravu, uistinu joj je oko sto." Njega je rodila kasno, a on sam već je gotovo starac.

Vampirica se obično budi prije svih i u ulazni dio iznosi svoje brižno čuvano blago – prekrasnu noćnu posudu od mliječno bijelog porculana s nježno plavim različcima sa strane i neobičnim poklopcem (Murtaza ju je donio kao poklon iz Kazanja). Na svekrvin poziv Zulejha treba skočiti, isprazniti i pažljivo isprati dragocjenu posudu prije nego što naloži peć, zamijesi tijesto i izvede kravu na pašu. Jao se njoj ako prespava to jutarnje buđenje. U petnaest godina Zulejha je dvaput zaspala, a sebi je zabranila da se sjeća šta je bilo poslije.

Iza vrata još je tiho. Hajde Zulejha, pokisla kokoško, požuri. Pokislom kokoši – *žebegjan tavik* – prva ju je nazvala Vampirica. Zulejha nije ni primijetila kako je nakon nekog vremena i sama sebe stala tako zvati.

Prikrade se u dubinu ulaza prema stepenicama koje vode na tavan. Napipa glatko istesanu ogradu. Stepence su strme, zamrznute daske jedva čujno stenju. Odozgo dopire ćuh hladnog drveta, hladne prašine, suhe trave i jedva čujni miris usoljene guščetine. Zulejha se penje, buka mećave sve je bliže, vjetar udara u krov i zavija po uglovima.

Na tavanu treba puzati četveronoške, bude li hodala, škripat će daske tačno iznad glave usnulog Murtaze. Puzajući će se provući, lagana je kao perce, Murtaza je podigne jednom rukom kao janje. Povučte spavaćicu prema grudima da se ne uprlja prašinom, zavrne je i uzme kraj u usta te se prema osjećaju kreće između sanduka, kutija, drvenog alata, sigurno puzi preko poprečnih greda. Čelom dodirne zid. Napokon.

Upravi se i virne kroz maleni tavanski prozorčić. U tamnositvoj predjutarnjoj magli jedva proviruju snijegom zametene kuće

rodnog Julbaša. Murtaza je mislio da ima više od sto imanja. Veliko selo, šta da se kaže. Seoska cesta, migoljeći se poput rijeke, otiče za horizont. U nekim se kućama već svijetle prozori. Brže, Zulejha.

Ona ustane i protegne se. Na dlanu joj se nađe nešto teško, glatko, s krupnim bubuljicama – usoljena guščetina. Stomak joj odmah podrhtava, zavija tražeći. Ne, gusku ne smije uzeti. Ostavi pticu i traži dalje. Evo ga! Lijevo od tavanskog prozorčića vise velike i teške trake, stvrdnute od mraza, iz kojih se širi slab voćni miris. Jabučna pastila.³ Pomno prokuhana na peći, pažljivo razvučena na širokim daskama, brižno osušena na krovu, upila je vruće augustovsko sunce i prohladna septembarska jutra. Može se pomalo grickati i dugo sisati, vrteći hrapavi kiseli komadić po nepcu, a mogu se i napuniti usta i žvakati, žvakati žilavu masu, pljujući na dlan rijetke sjemenke. U istom joj se trenu usta napuniše slinom.

Zulejha otkine nekoliko listova s konopa, čvrsto ih savije i gurnu pod pazuh. Rukom prođe po preostalima – mnogo, još ih je mnogo ostalo. Murtaza neće primijetiti.

A sad nazad.

Spušta se na koljena i puzi do stepenica. Svitak pastile ne dopušta joj brzo kretanje. Stvarno je pokisla kokoš, nije se sjetila uzeti sa sobom kakvu vrećicu. Polako se spušta niz stepenice: noge ne osjeća, ukočile su se, utrнула stopala spušta postrance. Kada dođe do posljednje stepenice, vrata s Vampiricine strane bučno se otvore, i svijetla, jedva vidna sjena pojavi se u crnom otvoru. Teški štap udara o pod.

“Ima li koga?”, pita Vampirica tminu dubokim muškim glasom.

Zulejha zamire. Srce joj lupa, a želudac se stisne u ledenu kuglu. Nije uspjela... Pastila pod rukom otapa se, omekšava.

Vampirica iskorači. U petnaest godina sljepoće kuću je naučila napamet, po njoj se kreće sigurno i slobodno.

³ tradicionalni ruski kolač od stiješnjelog voća, žele od jabuka (prim. prev.)

Zulejha preskoči nekoliko stepenica prema gore, čvršće laktom uz sebe pritišćući smekšalu pastilu.

Starica okrene bradu u jednu, potom u drugu stranu. Ne čuje i ne vidi ništa, a osjeća, vještica stara. Jednom riječju – Vampirica. Štap bučno udara, sve bliže i bliže. Eh, probudit će Murtazu.

Zulejha preskoči još nekoliko stepenica, privi se uz ogradu i obliza suhe usnice.

Bijela sjena zaustavi se u dnu stepenica. Čuje se kako starica njuši, zvučno uvlačeći zrak u nozdrve. Zulejha prinese dlanove prema licu, tako je, mirišu na guščetinu i jabuke. Odjednom se Vampirica spretno baci naprijed i poče udarati dugim naopako okrenutim štapom po stepenicama kao da će ih drškom razdvojiti napola. Kraj palice zviždi negdje veoma blizu dok se zvonko zabija u dasku, ni prst daleku od bosog Zulejhinog stopala. Tijelo slabi, kao tijesto curi niz stepenice. Ako stara vještica udari još jednom... Vampirica promrmlja nešto nerazumljivo i privuče štap sebi. Noćna posuda tiho zijeva u mraku.

“Zulejha!”, glasno zaviče Vampirica prema sinovom dijelu daščare.

Tako obično počinje jutro u kući.

Zulejha proguta grudu čvrste sline kroz usahlo grlo. Zar je uspjela? Silazi pažljivo se spuštajući stepenicu po stepenicu. Sačeka tren.

“Zulejh-a-a!”

E sad je vrijeme. Svekrva ne voli ponavljati tri puta. Zulejha skoči do Vampirice – “Letim, letim, mama!” – i uzima joj iz ruku tešku noćnu posudu prekrivenu toplom ljepljivom isparinom, kao što čini svaki dan.

“Javila se pokisla kokoš”, gundā Vampirica. “Dobra je samo za spavanje, ljenjivica...”

Murtaza se sigurno probudio zbog buke, mogao bi izaći na ulaz. Stiskajući pastilu pod rukom (da je ne izgubi na ulici!), Zulejha navuče nečije *valjenke*⁴ na podu i iskoči na ulicu. Mećava

⁴ ruske tradicionalne tople vunene čizme (prim. prev.)

joj tuče u prsa, grabi je u čvrstu šaku pokušavajući je oboriti. Košulja joj se podigne kao zvono. Trijem je preko noći zameten, Zulejha se spušta polako, nogama traži stepenicu. Propavši u snijeg do koljena, vuče se prema poljskom zahodu. Bori se s vratima otvarajući ih u smjeru suprotnom od vjetra. Baca sadržaj noćne posude u zaleđenu rupu. Kad se vratila u kuću, Vampirice već nema, otišla je u svoje odaje.

Na pragu je dočekuje pospani Murtaza s petrolejskom lampom u ruci. Grmolike obrve mršte se iznad vrha nosa, bore na obrazima zgužvanima od sna duboke su, doslovno kao nožem urezane.

“Ženo, jesi li poludjela? Gola u mećavu!”

“Samo sam iznijela maminu noćnu posudu i vratila se...”

“Opet se želiš bolesna izležavati pola zime? I cijelu kuću svaliti na moja pleća?”

“Murtaza, šta ti je? Nisam ni osjetila hladnoću. Vidi!” – Zulejha naprijed ispruži jarko crvene dlanove, čvrsto stišćući laktove uz struk. Pastila strši pod rukom. Vidi li se ispod košulje? Tkanina se smočila od snijega, lijepi se uz tijelo.

No Murtaza se ljuti, na nju više i ne gleda. Pljune ustranu, raširenim dlanom gladi obrijanu glavu, raščestljava neurednu bradu.

“Daj mi jesti. Spremaj se kad očistiš dvorište. Idemo po drva.”

Zulejha nisko pogne glavu i šmugne iza zavjese.

Uspjela je! Ona je uspjela! Neka Zulejha, neka pokisla kokoško! Evo ga, plijen: dvije zgnječene, zavrnutе, zalijepljene krpice najukusnije pastile. Hoće li ih uspjeti danas odnijeti? I gdje da sakrije to bogatstvo? Kod kuće ih ostaviti ne može: dok ih nema, Vampirica im kopa po stvarima. Morat će ih nositi sa sobom. To je, naravno, opasno. Međutim, izgleda da je Allah danas na njenoj strani – trebala bi uspjeti.

Zulejha čvrsto zamota pastilu u dugu krpu koju omata oko struka. Preko nje spusti potkošulju, te odjene *kuljmek*⁵ i dimije. Isplete pletenice i stavi maramu.

⁵ tatarska ženska duga košulja

Gusti sumrak iza prozorčića kod uzglavlja njenog kreveta postaje tekućim, razvodnjen slabom svjetlošću sumornog zimskog jutra. Zulejha rastvori zavjese – sve je bolje nego raditi u mraku. Petrolejka koja stoji na kraju peći baca malo kose svjetlosti i na ženski dio, ali joj je štedljivi Murtaza zavrnuo fitilj tako nisko da se plamičak skoro i ne vidi. Nije strašno, mogla bi sve raditi i zatvorenih očiju.

Počinje novi dan.

Jutrošnja mećava utihnula je do podneva i sunce je izvirilo na svijetloplavom nebu. Krenuli su po drva.

Zulejha sjedi na stražnjem dijelu saonica, leđima okrenuta Murtazi, i gleda u kuće Julbaša koje se udaljavaju. Zelene, žute, tamnoplave, izgledaju kao svijetle gljive koje proviruju ispod snježnih nanosa. Visoke, bijele svijeće od dima rasplinjuju se u nebeskom plavetnilu. Glasno i ukusno hrska snijeg pod klizalj-kama saonica. Povremeno frkće i grivom trese kobila Sandugač, živahna na mrazu. Zulejhu grije stara, ovčija koža pod njom. A na stomaku joj je toplije od zavjetne krpice, i ona je grije. Danas, kad bi je uspjela odnijeti danas...

Ruke i leđa bole – nanijelo je mnogo snijega noćas, i Zulejha je lopatom dugo zagrizala u nanose, prteći po dvorištu široke stazice: od trijema do velike i male žitnice, zahoda, zimske staje i stražnjeg dvorišta. Nakon posla tako je ugodno malo ljenčariti ljuljuškajući se na saonicama – udobnije se namjestiti, dublje se umotati u mirisni ovčiji kožuh, uvući ukočene dlanove u rukave, spustiti bradu na grudi i sklopiti oči...

“Ženo, probudi se – stigli smo.”

Divovsko je drveće opkolilo saonice. Bijeli snježni jastuci na jelovim su granama i razgranatim vrhovima borova. Tanko i poput ženske kose dugačko inje uhvatilo se za brezove grane. Moćni su valovi nanosa. Tišina vlada vrstama⁶ uokolo.

Murtaza priveže pletene krplje za *valjenke*, skoči sa saonica, zabaci pušku na leđa, a za pojas zataknu veliku sjekiru. U ruke

⁶ mjerna jedinica za dužinu (prim. prev.)

uzme štapove i ne okrećući se, sigurno slijedi puteljak u gustu šumu. Zulejha ga prati.

Šuma pored Julbaša dobra je, bogata. Ljeti hrani seljake krupnim jagodama i slatkim, zrnatim malinama, a ujesen mirisnim gljivama. Divljači je mnogo. Iz dubine šume teče Čišme – obično je mila, plitka, puna hitre ribe i nespretnih rakova, a u proljeće brza, groljava, nabujala od otopljenog snijega i blata. U vrijeme Velike gladi jedini spas bili su šuma i rijeka. No da, naravno i Allahova milost.

Danas je Murtaza otišao daleko, gotovo do kraja šumskog puta. Taj je put bio probijen u davna vremena i vodio je do granice svijetlog dijela šume. Nakon toga ulazio je u Posljednji proplanak, okružen s devet krivih borova, i obrušavao se. Dalje nije bilo puta. Šuma je završavala – počinjala je gusta crnogorična prašuma, neprohodno šipražje, obitavalište divljih životinja, šumskih duhova i svakojakih zlih spodoba. Stoljetne jele s ostrim vrhovima sličnim kopljima rasle su u prašumi tako gusto da konj nije mogao proći. A svijetlog drveća – narandžastih borova, prošaranih breza, sivih hrastova – tamo uopšte nije bilo.

Govorilo se da se kroz prašumu može doći do zemalja naroda Mari⁷ – hodajući od sunca mnogo dana uzastopno. Kakav bi se razuman čovjek odlučio na to?! Čak i u vrijeme Velike gladi, seljani nisu smjeli preći granicu Posljednjeg proplanka: pojeli su koku s drveća, sitnili hrastove žirove, raskopali mišije rupe u potrazi za žitom – a u prašumu nisu išli. A one koji jesu – više niko nije vidio.

Zulejha na tren zastane i spusti na snijeg veliku košaru za pruće. Uznemireno se osvrće – nije li ipak Murtaza bez potrebe otišao tako daleko.

“Hoćemo li još daleko, Murtaza? Više ni ne vidim Sandugač kroz drveće.”

Muž ne odgovara – provlači se naprijed u stranu do pojasa, upirući se dugim štapovima u nanose i gnječujući hrskavi snijeg

⁷ Čeremisi – narod iz grupe Povolških Finaca, Marijci

širokim krpļama. Samo mu se oblačić pare od hladnoće podiže nad glavom. Naposljetku se zaustavlja pored visoke ravne breze bogato obrasle čagom⁸, zadovoljno udara po deblu: ovu ću.

U početku gaze uokolo tabajući snijeg. Potom Murtaza skine kožuh, jače uhvati savijeni držak i sjekirom pokaza u otvor među drvećem (tu ćemo je oboriti) – i poče sjeći.

Sječivo bljeska na suncu i ulazi u brezu postrance s kratkim, zvonkim “čah”. “Ah! Ah!”, odzvanja jeka. Sjekira sječe debelu koru, čudesno iscrtanu crnim kvrgama, potom se zariva u nježnorožičastu drvenu srčiku. Iverje frca poput suza. Jeka ispunjava šumu.

“I u prašumi se čuje”, zabrinuto misli Zulejha. Ona stoji malo podalje, u snijegu do pojasa, obuhvativši košaru – i gleda Murtazu kako siječe. Zamahuje daleko sa zadržkom, gipko savija trup i precizno sjekirom pogađa rascijepljenu bijelu pukotinu na boku stabla. Snažan je muškarac, velik. I zna raditi. Dopao ju je dobar suprug, bilo bi grijeh žaliti se. Ona sama sitna je, Murtazi jedva do ramena.

Uskoro se breza počinje snažnije tresti i glasnije stenjati. Sjekirom izjedena rana u deblu nalikuje na širom otvorena usta u nijemom krik. Murtaza odbaci sjekiru, otrese s ramena triješće i grančice, klimnu glavom Zulejhi: pomozite. Zajedno se ramenima upiru u šareno deblo i guraju ga – jače, jače. Cvrčecí tresak – i breza pada na zemlju glasno zastenjajući za oproštaj, podižući uvis oblake snježne prašine.

Zajahavši pokoreno stablo, muž s njega kreše debele grane. Žena slama tanke i sakuplja ih u košaru zajedno s prućem. Dugo rade u tišini. Lomi je u križima, umor zalijeva ramena. Ruke joj mrznu, čak i u rukavicama.

“Murtaza, je li istina da je tvoja majka u mladosti otišla u prašumu na nekoliko dana i vratila se čitava?” Zulejha ispravi leđa i presavije se u struku, odmarajući. “Pričala mi je abistaj”, a njoj njena baba.”

⁸ parazitska gljiva na brezi (prim. prev.)

⁹ Mulina supruga

Ovaj ne odgovara, sjekirom mjerkajući krivu čvornatu granu, koja strši iz debla.

“Umrkla bih od straha kad bih se tamo našla. Sigurno bi mi se noge odsjekle. Ležala bih na tlu zatvorenih očiju i molila se bez prestanka, sve dok je snage u jeziku.”

Murtaza snažno udara i grana gipko odskoči ustranu, zviždeći i tresući se.

“Govore da molitve u prašumi ne pomažu. Molio se ti ili ne molio, svakako ćeš izginuti... Šta ti misliš...” Zulejha će tiše: “...postoje li na zemlji mjesta do kojih ne dopire Allahov pogled?”

Murtaza široko zamahne i duboko utjera sjekiru u trupac koji zvoni na mrazu. Skine šubaru, dlanom obriše pocrvenjelu, голу lobanju koja gori i sočno pljune sebi pod noge.

Ponovo se primaju posla.

Uskoro je košara za pruce puna – ne može se podići, nego samo vući za sobom. Breza je očišćena od granja i razrezana u nekoliko trupaca. Duge grane leže uokolo nanosa povezane u čvrste snopove.

Nisu ni primijetili da se počelo mračiti. Kad je Zulejha pogledala u nebo, sunce se već sakrilo za pokidane komade oblaka. Jak se vjetar obrušava, zviždi i snijeg vije.

“Hajdemo kući, Murtaza, opet počinje mećava.”

Muž ne odgovara nastavljajući konopom omatati debele drvene snopove. Kada je posljednji snop gotov, mećava već zavija kao vuk među drvećem, dugo i zlokobno.

On krznenom rukavicom pokazuje na trupce: prvo ćemo njih odvući. Četiri su trupca s okresanim granama, a svaki je duži od Zulejhe. Murtaza, zastenjavši, odvoji od zemlje jedan kraj najdebljeg trupca. Zulejha uhvati drugi. Ne uspijeva ga podići iz prve, dugo se meškolji, bolje se primičući debelom i hrapavom drvetu.

“Hajde!”, nestrpljivo podvikne Murtaza. “Ženo!”

Napokon je uspjela. Zagrlivši trupac objema rukama, privila je prsa uz roskastu bjelinu svježeg drva koje se kesilo dugim oštrim iverjem. Idu prema saonicama. Idu polako. Ruke se tresu. Samo da ga ne ispusti, Svevišnji, samo da ga ne ispusti. Ako ti

padne na nogu, ostat ćeš bogalj do kraja života. Postaje vruće – vrući potočići teku joj po leđima i stomaku. Zavjetna krpica pod prsima potpuno je promočila – iz pastile čut će se so. Ništa zato, samo da je danas uspije odnijeti...

Sandugač poslušno stoji na istom mjestu, lijeno prebirući nogama. Ove je zime malo vukova, slava Allahu, i zato se Murtaza ne boji kobilu dugo ostavljati samu.

Kad su natovarili trupac na saonice, Zulejha padne pored nje, skine rukavice i razveže rubac oko vrata. Teško diše, kao da je pretrčala cijelo selo bez zaustavljanja.

Ne rekavši ni riječi, Murtaza hoda nazad prema drvima. Zulejha silazi sa saonica i vuče se za njim. Dovlače preostale trupce. Nakon njih snopove debelih grana. Potom tankih.

Kad su drva položena na saonice, šumu je već pokrio gusti zimski sumrak. Kod panja svježije posječene breze ostala je samo Zulejhina košara.

“Pruće donesi sama”, dobaci joj Murtaza i krene pričvršćivati drva.

Vjetar se ozbiljno razigrao, ljutito razbacuje oblake snijega na sve strane, zamećući utabane ljudske tragove. Zulejha pritisne rukavice na prsa i baci se u mrak šume po jedva vidljivoj stazici.

Dok je stigla do poznatog panja, košaru je već zamelo. Odlomi grančicu s grma i počne kružiti uokolo, probadajući prutom snijeg. Ako je izgubi, loše će se provesti. Murtaza će je izvikati i ohladiti se, a Vampirica – ta će se svađati, otrova izliti, spominjat će tu košaru do smrti.

Evo je, mila moja, tu leži! Zulejha izvuče tešku košaru ispod debelog nanosa i izdahne s olakšanjem. Može nazad. Ali kuda krenuti? Mećava okrutno pleše uokolo. Bijeli potoci snijega brzo lete zrakom uvis i dolje, pokrivajući Zulejhu, zamatajući je i umatajući. Pojavi se nebo kao veliki komad sivog pamuka među oštrim vrhovima jela. Mrak se nalio u okolno drveće i učinio ih sličnima, poput sjena.

Staze nema.

“Murtaza!” viče Zulejha dok se usta pune snijegom. “Murtaza-a-a!”

Mećava odgovara pjesmom, zvonjavom, cviležom.

Tijelo slabi, noge postaju rahle, kao da su i same od snijega. Zulejha sjedne na panj, leđima okrenuta vjetru, jednom rukom pridrži košaru, a drugom ovratnik kožuha. Ne smije otići odavde – izgubit će se. Bolje je čekati ovdje. Može li je Murtaza ostaviti u šumi? Kako bi se Vampirica obradovala... A šta sa zaplijenjenom pastilom? Zaboga, zar je sve bilo uzalud?

Iz snježnog oblaka istupi veliki tamni lik sa šubarom. Uхватivši ženu čvrsto za rukav, Murtaza je vuče za sobom kroz snježnu oluju.

Ne dopušta joj sjesti na saonice – mnogo je drva, kobila neće imati snage. Stoga hodaju: Murtaza naprijed, vodeći Sandugač za uzde, a Zulejha za njim, držeći se za stražnji dio saonica, jedva odizujući noge koje se zapliću. Snijeg se nabio u *valjenke*, ali nema snage da ga istrese. Sad mora – uspjeti koračati. Pokretati noge; desnu, lijevu, desnu, lijevu... Hajde, Zulejha, pokisla kokoško. I sama znaš: ako zaostaneš za saonicama, doći će ti kraj, Murtaza neće ni primijetiti. Tako ćeš se smrznuti u šumi.

A ipak je on dobar čovjek – vratio se po nju. Mogao ju je i ostaviti tamo, u gustoj šumi, koga briga je li ona živa ili ne. Rekao bi: izgubila se u šumi, nisam je našao – za koji dan niko je se ne bi ni sjećao...

Izgleda da se može koračati i sa zatvorenim očima. Tako je još i bolje – noge rade, a oči se odmaraju. Najvažnije je čvrsto se držati za saonice, ne puštati prste...

Snijeg bolno udara u lice, zariva se u nos i usta. Zulejha podiže glavu, otresa se. Leži na tlu, ispred nje nestaje stražnji dio saonica, uokolo bijeli vrtlog mećave. Ustaje, sustiže saonice, jače se hvata. Odlučuje ne zatvarati oči do kuće.

Kad se uvezu u dvorište, već je mrak. Istovare drva pored naslagane gomile klada (Murtaza će ih sutra nacijepati), ispregnu Sandugač i pokriju saonice.

Gustim injem prekrivena stakla na Vampiricinij strani mračna su, no Zulejha zna: svekrva osjeća njihov dolazak. Upravo stoji pred prozorom i osluškuje kretanje podnih daski: čeka da se prvo zatresu od udarca ulaznih vrata, a potom gipko zadržću pod teškim koracima domaćina. Murtaza će se presvući, oprati od puta i preći na majčinu polovinu. On to zove *večernjim razgovorom*. O čemu se može razgovarati s gluhom staricom? Zulejha ne razumije. Međutim, ti su razgovori dugo trajali, ponekad i satima. Murtaza bi od majke dolazio spokojan, smiren, znao bi se i osmjehnuti ili našaliti.

Danas taj večernji sastanak Zulejhi ide naruku. Tek što joj je muž, obukavši čistu košulju, otišao Vampirici, Zulejha nabaci preko ramena još mokri kožuh i iskoči iz daščare.

Vijavica zameće Julbaš krupnim, nemilosrdnim snijegom. Zulejha se probija ulicom, nagnuvši se nisko prema naprijed, kao u molitvi. Maleni prozorčići na kućama, koji svijetle ugodnom žutom svjetlošću petrolejki, jedva se naziru u tmuni.

Evo i seoske ograde. Ovdje, ispod plota posljednje kuće, nosom prema polju, repom prema Julbašu, živi *basu kapka ijase* – duh seoske ograde. Zulejha ga sama nikad nije vidjela, ali govori se da je veoma ljut i namrgođen. A kakav bi i mogao biti? Takav mu je posao: tjerati zle duhove od sela, ne puštati ih unutar seoske ograde, a ako seljani imaju kakvu molbu za šumske duhove – pomoći im i posredovati. Ozbiljan je to posao – nije mu do veselja.

Zulejha rastvori kožuh i dugo čeprka po naborima *kuljmeka*, odmatajući vlažnu krpicu oko pojasa.

“Oprosti što te često uznemiravam”, govori ona u mećavu. “A ti mi pomoz i ovaj put, nemoj me odbiti.”

Ugoditi duhu nije lako. Treba znati šta koji duh voli. Naprimjer, *bičura*¹⁰ koja živi u atriju nije zahtjevna. Ostaviš joj nekoliko neopranih tanjira s ostacima kaše ili supe – ona ih noću poliže i zadovoljna je. Kupaonska *bičura* hirovitija je, njoj daj orahe ili

¹⁰ mitsko biće iz tatarskih priča i legendi, kućni duh, domovoj

sjemenke. Duh štale voli sve od brašna, duh vrata – istucanu koru od jaja. A duh seoske ograde voli slatko. Tako ju je mama učila.

Kad je Zulejha prvi put došla moliti za uslugu *basu kapka ijasea* – da porazgovara sa *zirat ijaseom*, duhom groblja, kako bi joj pripazio na grobove kćeri, toplije ih snijegom pokrije, otjera zle i neposlušne *šurale*¹¹ – donijela je bombone. Onda je dovlačila orahe u medu, hrskave kroštule, sušene bobice. Pastilu je donijela prvi put. Hoće li mu se svidjeti?

Ona odljepljuje slijepljene listove i baca ih jednog po jednog pred sebe. Vjetar ih dohvaća i odnosi negdje u polje – zavrtjet će ih i okrenuti, i donijeti do jazbine *basu kapka ijasea*.

Nijedan se list Zulejhi nije vratio nazad – duh seoske ograde primio je poslasticu. Znači, ispunit će molbu: dobro će popričati s duhom groblja i nagovoriti ga. Kćeri će počivati u toplome, u miru do proljeća. Zulejha se bojala razgovarati s duhom groblja izravno – ipak je ona obična žena, nije *oškeruč*¹².

Zahvaljuje *basu kapka ijaseu* – klanjajući se nisko prema mraku – i hita kući, brže, dok se Murtaza ne vrati od Vampirice. Kad utrči na trijem, muž joj je još kod majke. Ona zahvaljuje Svevišnjem – otire lice dlanovima – da, on je danas uistinu na Zulejhinoj strani.

U toplom, odjednom je obuzima umor. Ruke i noge kao da su od olova, glava joj je teška. Tijelo vapi samo za odmorom. Ona brzo naloži peć koja se od jutros ohladila. Na *sjake*¹³ stavi tavu s hranom za Murtazu. Otrča u zimsku štalu te i tamo naloži peć. Nahrani životinje i pospremi za njima. Odvede ždrijebe kobilu Sandugač na večernje hranjenje. Pomuze Kjubeljek i procijedi mlijeko. Dohvati s visokih kištea¹⁴ muževe jastuke i nabije ih (Murtaza voli spavati na visokom). Napokon može otići u svoj dio kuće, iza peći.

¹¹ mitsko biće iz tatarskih priča i legendi, personifikacija duha šume

¹² šamanka, vidarka, čuvarica tajnih znanja (prim. prev.)

¹³ velika klupa-sto kod Tatara na kojoj se i spavalo i jelo (prim. prev.)

¹⁴ visoka polica u tatarskom domaćinstvu (prim. prev.)

Obično djeca spavaju na sanducima, a ženama se ostavlja manji dio *sjakea*, odijeljen od muške polovine gusto tkanim čibiljdi-kom¹⁵. No petnaestogodišnja Zulejha bila je tako sitnog rasta kad je došla u Murtazinu kuću da je Vampirica već prvog dana rekla, uperivši u snahu tada još svijetle žuto-smeđe oči: “Ta patuljica neće se ni sa sanduka prevaliti.” I Zulejhu su uselili na veliki, stari sanduk obložen limenim pločama i sjajnim napuklim ekserima. Od tada ona više nije rasla – premještati se negdje drugo nije bilo potrebe. A *sjake* je u cijelosti zauzeo Murtaza.

Zulejha na sanduk namjesti madrac i pokrivač, povuče *kulj-mek* preko glave i poče raspletati pletenice. Prsti ne slušaju, glava joj pada na grudi. U polusnu čuje lupanje vrata: vratio se Murtaza.

“Ženo, jesi li tu?”, pita iz muškog dijela. “Naloži saunu. Mama se želi okupati.”

Zulejha uroni lice u šake. Za saunu treba mnogo vremena. A Vampiricu još treba i okupati... Odakle joj snage? Samo da joj je još nekoliko trenutaka ovako sjediti, bez micanja. I snaga će doći... i ona će ustati... i zagrijati...

“Naumila si spavati?! Spavaš na kolima, spavaš kod kuće. Mama je upravu: ljenjivica si!”

Zulejha skoči.

Murtaza stoji pred njenim sandukom, u jednoj mu ruci petrolejka s nepravilnim plamičkom unutra, široka se brada s dubokom jamicom po sredini stegla u gnjevu. Drhtava muževa sjena zakriva pola peći.

“Trčim, trčim, Murtaza”, govori promuklim glasom.

I trči.

Za početak, raskrčiti u snijegu stazicu do saune (jutros nije čistila jer nije znala da će trebati ložiti). Nakon toga izvući vode iz bunara – dvadeset vedara, Vampirica se voli pljaskati. Naložiti peć. Usuti *bičuri* oraha iza klupe, da ne bude zločesta, ne ugasi peć, ne izgubi žar, ne smeta parenju. Oprati podove. Namočiti šibe. Donijeti s tavana sušene trave: dvozub – za pranje ženskih

¹⁵ tat. zavjesa (prim. prev.)

i muških skrovitih mjesta, metvicu – za ukusnu paru; skuhati ih. Prostrijeti čisti tepih u predauni. Donijeti čisto rublje – za Vampiricu, za Murtazu, za sebe. Ne zaboraviti jastuke i krčage s hladnom vodom za piće.

Murtaza je saunu smjestio u uglu dvorišta, iza žitnice i štale. Peć je zidao *modernom metodom*: dugo se mučio s crtežima iz kazanjskog časopisa, bezglasno micao usne, dok je povlačio široki nokat po žutim stranicama; nekoliko je dana slagao crijepove, povremeno se konsultirajući s crtežom. U kazanskoj tvornici pruskog tvorničara Dizea naručio je po mjeri izrađeni čelični spremnik – i postavio ga tačno na predviđeno postolje te glatko premazao glinom. Takva je peć brzo grijala i saunu i vodu, samo što si je naložio – umjetničko djelo, a ne peć. I sam je hazreti mula došao pogledati, a onda je za sebe naručio istu takvu.

Dok se bavila poslom, umor se negdje duboko skrio, pritajio, sklupčao – nije u potiljku, ni u kralježnici. Ubrzo će izaći – prekriti je gustim valom, oboriti s nogu, udaviti. No to će biti kad bude. A dotad: sauna je zagrijana – može pozvati Vampiricu na kupanje.

Murtaza je kod majke ulazio bez kucanja, a Zulejha je trebala dugo i glasno lupati nogama o pod ispred vrata kako bi starica bila spremna za njen dolazak. Ako bi Vampirica bila budna, osjećala je podrhtavanje podnih daski i dočekivala snahu okrutnim pogledom slijepih očnica. Ako bi spavala – Zulejha je morala brzo otići i vratiti se poslije.

“Možda je zaspala?“, nadala se Zulejha, pažljivo tapćući nogama kod ulaza u svekrvinu daščaru. Gurne vrata i proturi glavu u otvor.

Tri velike petrolejske svjetiljke u čipkastim metalnim držačima jarko osvjetljavaju prostranu sobu (Vampirica ih uvijek pali prije Murtazinog večernjeg dolaska). Tankim nožem ostrugani i riječnim pijeskom istrljani do bakrenog sjaja podovi (Zulejha je ljetos ogulila svu kožu s prstiju čisteći ih); snježnobijela čipka na

prozorima – uštirkana tako oštro da se možeš porezati; na pregradnim zidovima – otmjeni crveno-zeleni ubrus i ovalno ogledalo, tako veliko da bi se Zulejha u njemu cijela ogledala kad bi stala pred njega, od glave do pete. Veliki podni sat svijetli se od jantarnog laka, mjedeno klatno otkucava vrijeme sporo i neumoljivo. Lagano drhti žuti plamen u visokoj, keramičkim pločicama pokrivenoj peći (nju je Murtaza sam ložio, Zulejhi nije bilo dopušteno prići). Kao paučina tanka, svilena karniša pod stropom obrubljuje prostoriju, poput skupocjenog okvira.

U počasnom uglu – turu¹⁶ – na moćnom željeznom krevetu s izlivenim uzorčastim uzglavljem, utonuvši među brežuljke nabijenih jastuka, zasjeda starica. Noge joj stoje na podu u mliječno-bijelim mekim papučama, prošivenim šarenim čipkastim vezom. Glava, povezana dugačkim bijelim rupcem, po starinski, sve do raščupanih obrva, stoji uspravno i čvrsto na vratu s vrečasto obješenom kožom. Visoke i široke jagodice podupiru uske očne procijepe, trouglaste zbog kosih, obješenih mlohavih kapaka sa strane.

“Mogu i umrijeti čekajući dok ti zagriješ saunu”, smireno reče svekrva.

Usta su joj upala i naborana, poput stare gušćije trtice, zuba gotovo i da nema, no govori razgovijetno i razumljivo.

“Baš ćeš ti umrijeti”, misli Zulejha ulazeći u sobu. “Još ćeš na mojoj sahrani o meni gadosti govoriti.”

“No ne nadaj se, dugo ja namjeravam poživjeti”, nastavlja starica. Odlaze ustranu krunicu od jaspisa i pipajući traži od starosti potamnjeni štap. “Murtaza i ja sve ćemo vas nadživjeti, mi smo jakog korijena i rastemo iz dobrog drveta.”

Sad će o mom gnjilom korijenu – stoički uzdahne Zulejha, dodajući starici dugu pseću jagu¹⁷, krznenu kapu i *valjenke*.

“Nije to do tvoje slabe krvi.” Starica pruži naprijed koščatu nogu, Zulejha pažljivo s nje skine mekanu, gotovo pernatu, papuču i obuva visoki, tvrdi valjenak. “Ni stasom ni licem nisi se

¹⁶ počasno mjesto u tatarskom domaćinstvu

¹⁷ tat. bunda u obliku ogrtača (prim. prev.)

iskazala. Možda ti je međunožje u mladosti bilo medom premazano, no ni na tom mjestu ne pucaš od zdravlja, ha? Samo si curice rađala, od kojih nijedna nije preživjela.”

Zulejha prejako povuče drugu papuču, a starica bolno jaukne.

“Lakše, curo! I sama znaš da govorim istinu. Tvoja loza umire i nestaje, slabokosna. Tako i treba: truli korijen neka istrune, a zdravi neka živi.”

Vampirica se osloni o štap, ustane s kreveta i odmah postane za glavu viša od Zulejhe. Zavrne uvis široku bradu nalik kopitu, uperivši bijele oči u strop:

“Svevišnji mi je danas o tome poslao san.”

Zulejha prebaci krznenu bundu preko Vampiricinih ramena, stavi joj krznenu kapuljaču i umota vrat mekim šalom.

Allahu Svemogućí, opet san! Svekrva je rijetko sanjala, ali kad bi joj snovi dolazili, bili su predskazanja: čudna, ponekad i zlokobna, puna aluzija i nedorečenih vizija, u kojima se budućnost odražavala zamučeno i unakaženo, kao u mutnom obrnutom ogledalu. Ni sama Vampirica nije uvijek uspijevala dokučiti njihov smisao. Nakon nekoliko sedmica ili mjeseci tajna bi se obavezno otkrila – dogodilo bi se nešto, prije loše negoli dobro, no uvijek važno, koje bi s izopačenom tačnošću ponavljalo sliku dotad poluzaboravljenog sna.

Stara vještica nikad nije pogriješila. Hiljadu devetsto petnaeste, netom nakon sinove svadbe, u snu je vidjela Murtazu kako lunja među crvenim cvijećem. Odgonetnuti san nisu uspjeli, no ubrzo je u domaćinstvu izbio požar, u kojem su do temelja izgorjeli žitnica i stara sauna – i san je bio odgonetnut. Kroz nekoliko mjeseci starica je po noći vidjela gomilu žutih lobanja s velikim rogovima i predskazala epidemiju slinavke i šapa, koja je pokosila svu stoku u Julbašu. Sljedećih deset godina obično su joj dolazili tužni i strašni snovi: dječije košuljice koje usamljeno plutaju po rijeci; kolijevke presječene napola; pilići koji se utapaju u krvi... Tokom tog vremena Zulejha je rodila i sahranila četiri kćeri. Strašna je bila i vizija Velike gladi dvadeset prve: svekrvi se

ukazao zrak, crn poput čađi – ljudi su u njemu plivali kao u vodi i polako se rastvarali, postepeno gubeći ruke, noge, glave.

“Hoćemo li se još dugo ovdje znojiti?”, starica nestrpljivo udara štapićem i prva krene prema vratima. “Hoćeš li da se rasparim prije izlaska na ulicu i prehladim?!”

Zulejha brzo zavrne fitilje petrolejki i žuri za njom.

Vampirica zastane na trijemu – na ulicu sama ne izlazi. Zulejha poduhvati svekrvu za lakat, a ova joj bolno zabode duge, čvornate prste u ruku, i odvede je u saunu. Idu polako, pažljivo stavljajući nogu pred nogu po snijegu koji se ziba poput živog blata – mećava nije utihnula, a stazica je ponovo napola zametena.

“Jesi li ti to čistila snijeg po dvorištu?”, podsmjehuje se Vampirica polovinom usta u predauni, dopuštajući Zulejhi da joj skine bundu posutu snijegom. “Baš se vidi.”

Zavrti glavom i zbacila kapuljaču na pod (Zulejha se baci za njom), napipa vrata i sama uđe u svlačionicu.

Miriše na napareno brezovo lišće, dvozub i svježe vlažno drvo. Vampirica sjedne na široku, dugu klupu uz zid i šutke zamre: dopušta Zulejhi da je razodjene. U početku Zulejha s nje skine bijeli rubac od teških krupnih bisernih perli. Nakon toga prostrani baršunasti prsluk s filigranskom kopčom na stomaku. Perle – koraljnu nisku, bisernu nisku, staklenu nisku, od vremena potamnjele tešku ogrlicu od dukata. Gornji, debeli *kuljmek*. Donji, tanki *kuljmek*. *Valjenke*. Dimije – jedne, druge. Čarape od kozije dlake. Vunene čarape. Končane čarape. Želi izvući krupne naušnice-polumjesece iz svekrvnih debelih, naboranih ušnih resica, ali ova poviče: “Ne diraj! Još ćeš ih izgubiti... Ili ćeš reći da si ih izgubila...” Zulejha odluči ne dirati mutno žuto metalno prstenje na staricini neravnim, iskrivljenim prstima.

Vampiricina odjeća, uredno složena strogo određenim redoslijedom, zauzima cijelu klupu – od zida do zida. Svekrva pažljivo rukama opipava sve predmete – nezadovoljno stisne usnice te nešto popravi i poravnala. Zulejha brzo skine svoje stvari i stavi ih na košaru s prljavim vešom kod ulaza i odvede staricu u saunu.

Nisu ni otvorile vrata, a preplavi ih vruć zrak, miris usijanog kamenja i naparene like. Voda im se počinje slijevati po licu i leđima.

“Lijeno ti je bilo normalno naložiti, sauna je jedva zagrijana...”, ispusti starica kroz zube, češući se po bokovima. Popne se na najviši leuke¹⁸ i legne na njega licem okrenuta prema stropu, zatvori oči i pari se.

Zulejha sjedne pored pripremljenih posuda i počne gnječiti razmočene šibe.

“Slabo ih mijesiš”, nastavlja gundati Vampirica. “Makar i ne vidim, znam da je loše. Vrtiš ih po posudi tamo-amo, kao što kašikom miješaš supu, a treba ih mijesiti kao tijesto... I zašto je Murtaza odabrao baš tebe, neradnicu? Od jednog meda iz među-nožja nećeš biti sit cijelog života...”

Zulejha klekne i počne mijesiti šibe. Tijelu je odmah vruće, lice i prsa mokri su.

“Tako-tako”, čuje se odozgo hrapavi glas. “Htjela si me tući negnječenim šibama, neradnice. Ne dam ja na sebe. Ni na svog Murtazu. Zato mi je Allah i darovao tako dug život da ga čuvam od tebe... Osim mene – ko će se zauzeti za mog dječaka? Ti ga ne voliš, ne poštuješ – samo se pretvaraš. Licemjerka, hladna i bezdušna – to si ti. Osjećam te, oh, kako te osjećam...”

A o snu ni riječi. Zlobna starica cijelu će je večer pržiti na laganoj vatri. Zna da Zulejha jedva čeka da čuje. Muči je.

Zulejha uzme dvije šibe s kojih kapa zelenkasta voda i popne se k Vampirici na leuke. Glava joj uđe u gusti sloj gorućeg zraka pod stropom i počne zujati. U očima se pojavljuju šarena zrnca, lete, plivaju u valovima.

Evo Vampirice, posve je blizu: prostrla se od zida do zida, poput širokog polja. Kvirgave staračke kosti strše uvis, stogodišnje se tijelo rasulo među njima u čudnovatim brežuljcima, koža visi poput zamrznutih klizišta. I duž cijele te neravne, povremeno voderinama izrezane, povremeno bogato bujne doline teku, izvijaju se sjajni potoci znoja...

¹⁸ tat. klupica u sauni (prim. prev.)

Vampiricu treba pariti objema rukama, obavezno počevši od stomaka. Ispočetka Zulejha oprezno povlači šibom pripremajući kožu, potom počne udarati jednom pa drugom šibom. Na staričinom se tijelu pojavljuju crvene mrlje, crno brezovo lišće pršti na sve strane.

“Ne umiješ ni pariti. Koliko te godina učim...” Vampirica će glasnije da nadjača duge, fijućuće udarce. “Jače! Hajde još, hajde, pokisla kokoško! Zagrij moje stare kosti! Udri žešće, neradnice! Potjeraj svoju slabu krv, možda se zgusne! Kako tako slaba po noći voliš svog muža, ha? Otići će Murtaza, otići drugoj koja će ga jače i udarati, i ljubiti! Ta i ja mogu jače udariti! Pari bolje ili ću te udariti! Uхватit ću te za kosu i pokazati ti kako se to čini! Nisam ja Murtaza, ja ne popuštam! Gdje ti je snaga, kokoško? Još nisi umrla! Ili jesi?!”, starica sad već više iz sveg glasa, podižući prema stropu lice unakaženo od bijesa.

Zulejha zamahuje svom snagom i udara objema šibama kao sjekirama po tijelu koje se ljeska u drhtavoj pari. Prutovi zvižde sjekućí zrak – starica se jako trese, po stomaku i prsima protežu joj se široke, jarkocrvene trake kroz koje se probija krv u tamnim zrcima.

“Napokon”, promuklo uzdahne Vampirica, zabacivši glavu nazad na klupu.

Zacrni joj se pred očima i Zulejha siđe po ljestvama leukea na skliski prohladni pod. Teško diše, ruke joj se tresu.

“Daj još malo pare i uhvati se mojih leđa”, mirno i učinkovito naređuje Vampirica.

Slava Allahu, starica se voli oprati dolje. Sjedne u golemo, drveno korito, do vrha napunjeno vodom, pažljivo u njega spusti grudi izdužene i spljoštene poput vreća, koje vise do pupka, i počínje pitomo pružati Zulejhi prvo jednu, pa drugu ruku i nogu. Ova ih trlja naparenom likom i ispire duge grudice prljavštine na pod.

Na red dolazi glava. Treba rasplesti dvije tanke, sijede pletenice, koje padaju do bedara, nasapunati ih i isprati bez doticanja visećih naušnica u obliku polumjeseca i bez prskanja vode u staričine slijepo oči.

Ispljučavši se s nekoliko kablova hladne vode, Vampirica je spremna. Zulejha je izvede u svlačionicu gdje je počne brisati peškirimima, pokušavajući pogoditi hoće li joj starica otkriti svoj tajanstveni san. Da je sinu sve već još danas ispričala, Zulejha uopšte ne sumnja.

Odjednom je Vampirica bolno ubode sa strane prema naprijed ispruženim i skvrčenim prstom. Zulejha jaukne i odmakne se ustranu. Starica je ponovo ubode. Treći put, četvrti... Šta joj je? Je li se preparila? Zulejha odskoči prema zidu.

Kroz nekoliko trenutaka svekrva se smiri. Uobičajenim pokretom zahtjevno pruža ruku, nestrpljivo mrdajući prstima. Zulejha joj u ruku stavi već otprije pripremljeni vrč s vodom za piće. Starica pohlepno otpije, kapljice jure dubokim borama od rubova usta do brade. Nakon toga zamahne i snažno baci posudu u zid. Glina zvonko odzvanja dok se razlijeće u komadiće, po brvnima puzi tamna vodena mrlja.

Zulejha miče usnama u kratkoj, bezglasnoj molitvi. Šta se to danas događa s Vampiricom, Svemogućí Allahu? Dobro se razigrala. Da nije skrenula s pameti od starosti? Zulejha malo čeka. Potom se pažljivo približi i nastavi oblačiti svekrvu.

“Šut-i-i-š”, starica prijekorno izgovara dopuštajući da joj Zulejha navuče čistu donju košulju i dimije. “Uvijek šutiš, mutavice... Da meni neko to učini – ja bih ga ubila.”

Zulejha zastane.

“A ti ne možeš. Ni udariti ni ubiti ni ljubiti. Tvoja ljutnja spava u dubini i ne budi se, a kakav je to život bez ljutnje? Ne, za tebe nije život. Jednom riječju: kokoš...”

“...I život ti je kokošiji”, nastavi Vampirica, s blaženim se uzdahom odmičući od zida. “A u mene je bio pravi. Već sam i oslijepila, i oglušila – ali i dalje živim, i to mi se sviđa. A ti ne živiš. Zato te i ne žalim.”

Zulejha stoji i sluša privinuvši staricine *valjenke* na grudi.

“U snu sam vidjela da ćeš ubrzo umrijeti. Murtaza i ja ostat ćemo u kući, a po tebe će doletjeti tri vatrena fereštea¹⁹ i odnijeti

¹⁹ tat. anđeo

te pravo u pakao. Sve sam vidjela: i kako te hvataju pod ruku, i kako te bacaju na kola, i kako te odvoze u bezdan. Ja stojim na trijemu i gledam. A ti i tada šutiš – samo mučeš, isto kao Kjubeljek, i na mene si izbečila svoje zelene očurde, buljiš u mene kao luđakinja. Ferešte se hihoću, čvrsto te drže. Fiju bičem – i zemlja se rastvara, a iz pukotine izlazi dim s iskrama. Fiju – i vi svi poletite onuda i propadnete u taj dim...”

Noge joj popuste i Zulejha iz ruku ispusti *valjenke*, nasloni se na zid, polako se slijevajući niz njega na tanku prostirku koja jedva prikriva hladnoću poda.

“Možda se to i ne dogodi brzo” Vampirica široko i slatko zivjevne. “I sama znaš kakvi se snovi brzo ispune, a kakvima trebaju mjeseci, da ih već počnem i zaboravljati...”

Zulejha jedva oblači staricu – ruke je ne slušaju. Vampirica to primijeti i zlobno se ceri. Potom sjedne na klupu, odlučno se oslonivši na štap:

“Neću danas s tobom iz saune. Možda ti se um pomutio od ovog što si čula. Ko zna šta ti može pasti na pamet. A meni je još dugo poživjeti. Zovi Murtazu, neka me on odvede kući i stavi da legnem.”

Zulejha jače preklopi ogrtač preko naparenog golog tijela, odvuče se u kuću i dovede muža. Ovaj utrči u svlačionicu bez kape, ne otresavši snijeg koji se nahvatao na *valjenkama*.

“Eni²⁰, šta se dogodilo?” Pritrči majci i uhvati je za ruke.

“Ne mogu...”, odjednom zašušketa Vampirica onemoćalim glasom i spusti glavu sinu na prsa. “Ne mogu više...”

“Šta?! Šta?!” Murtaza padne na koljena i počne joj opipavati glavu, vrat, ramena.

Drhtavom rukom starica jedva razveže vezice *kuljmeka* na prsima i povuče ovratnik. U ogoljenom otvoru, na svijetlom trouglu kože tamni se grimizna mrlja s velikim, crnim zrnima zgrušane krvi. Podliv se širi iza otvora košulje dolje prema stomaku.

“Zašto?” Vampirica iskrivi usta u visokom luku, iz očiju joj se pomaljaju dvije krupne, sjajne suze koje se gube negdje u blago

²⁰ tat. mama

drhturećim borama na obrazima; privija se uz sina tresući se bez glasa. “Ta ništa joj nisam učinila...”

Murtaza skoči na noge.

“Ti?!”, zareža muklo, očima probadajući Zulejhu dok rukom opipava zid oko sebe.

Pod ruku mu dođu buketi osušenih trava, svežnjevi like – trga ih i baca. Naposljedku mu u ruku legne teško držalo metle – čvrsto ga stegne i zamahne.

“Nisam je tukla!”, prigušenim šapatom će Zulejha, odskakujući prema prozoru. “Nikad je ni prstom nisam taknula! Sama je tražila...”

“Murtaza, sinko, ne tuci je, sažali se”, razliježe se iz ugla drhtavi glas Vampirice. “Ona mene nije žalila, ali ti se na nju sa...”

Murtaza zamahnu metlom. Štap bolno udari Zulejhu u rame, ogrtač joj padne na pod. *Valjenke* sama zbacila s nogu i pobjegne u saunu. Vrata se za njom s treskom zatvore, zagrmi zasun, muž je zatvori s vanjske strane.

Prislonivši vruće lice uz maleni oznojeni prozorčić, Zulejha gleda kroz plešući snježni pokrov kako muž i svekrva, poput dviju visokih sjena uplovljavaju u kuću. Kako svijetle i gasnu prozori na Vampiricinov strani. Kako Murtaza teško korača nazad u saunu.

Zulejha uhvati veliku kutljaču i umoči je u veliki lavor s vodom na peći iz kojeg se uvis podižu bujni oblaci pare.

Opet zagrmi zasun: Murtaza stoji u otvoru vrata samo u donjim hlačama, a u ruci mu ona ista metla. Zakorači prema naprijed i zatvori vrata za sobom.

Zalij ga kipućom vodom! Odmah sad, ne čekaj!

Brzo dišući i držeći kutljaču pred sobom u ispruženim rukama, Zulejha ustukne i leđima dotakne zid, osjećajući pod lopaticama oštre izbočine brvana. Murtaza još jednom zakorači i štapom izbije kutljaču iz Zulejhinih ruku. Priđe joj, grubo je baci na donji leuke – Zulejha bolno udari koljenima i prostre se po polici.

“Ženo, lezi mirno”, govori on.

I počne je tući.

Metlom po leđima – to ne boli. Gotovo je isto kao i udaranje šibom kod parenja. Zulejha leži mirno, kako joj je muž i naredio, samo se trzne i noktima zagrebe po leukeu pri svakom udarcu, zato je i ne tuče dugo. Brzo se ohladi. Ipak ju je dopao dobar muž.

Nakon toga ona njega napari i okupa. Kad se Murtaza izađe ohladiti u svlačionici, ona ponovo pere veš. Sama nema snage za kupanje – probudio se umor, nalio težinu u kapke, zamutio glavu – jedva je povukla krpicu preko bokova i isprala kosu. Ostalo je još samo oprati podove u sauni i spavati, spavati...

Od djetinjstva je naučila prati podove na koljenima. Samo ljenjivci rade sagnuvši se u struku ili čučnuvši, učila ju je majka. Zulejha se ne smatra ljenjivicom – i sad trlja skliske tamne podne daske gmižući po njima poput gušterice: prilijepivši se stomakom i grudima za pod, nisko pognuvši glavu i visoko podignuvši stranjicu. Vrta joj se u glavi.

Sauna je uskoro oprana i Zulejha pređe u svlačionicu: objesi vlažne podne prostirke na kište koji se proteže pod stropom – neka se prosuše, pokupi krhotine nedavno razbijenog krčaga i spremi se oribati podove.

Murtaza još leži na klupi – nag, omotan u bijelu plahtu. Mužev pogled uvijek natjera Zulejhu da radi bolje, pažljivije, brže – neka vidi da ona nije loša žena, makar je sitnog rasta. Tako i sad, prikupivši zadnje ostatke snage i razvalivši se po podu, ona energično povlači krpicu po već čistim daskama – tamo-amo, tamo-amo; mokri, ispali uvojci kose skakuću u ritmu, nepokrivene grudi puze po daskama.

“Zulejha”, muklo izgovori Murtaza gledajući голу ženu.

Ona se ispravi u struku, klečeći i ne ispuštajući iz ruku krpicu, ali ne uspijeva podići snene oči. Muž je obuhvati odzad i baci stomakom na klupu, navali se na nju odozgo cijelim tijelom, teško diše, hripa, počne se gurati u nju, utiskivati je u tvrde daske. Želi voditi ljubav sa svojom ženom. Ali njegovo tijelo ne želi, odviklo se slušati njegove želje... Naposljetku Murtaza ustane s nje i počne se oblačiti. “Čak te ni moje tijelo neće”, dobaci ne gledajući je i izađe iz saune.

Zulejha se polako podigne s klupe, a u rukama joj još ona ista krpa. Završi pranje poda. Prostre mokri veš i peškire. Obuče se i odlazi kući. Nema snage zabrinuti se zbog onog što se dogodilo s Murtazom. Strašno Vampiricino proročanstvo – eto o čemu će misliti, ali sutra, sutra... kad se probudi...

U kući je svjetlo već ugašeno. Murtaza još ne spava – diše na svojoj polovini glasno i živahno, daske *sjakea* škripe pod njim.

Zulejha se pipajući probije u svoj ugao, idući rukom po toploj, hrapavoj stranici peći, padne na sanduk obučena.

“Zulejha-a-a”, glasno je zove Murtaza zadovoljnim i umilnim glasom.

Ona želi ustati, ali ne može. Tijelo joj se poput kvasa razlijeva po sanduku.

“Zulejha!”

Spusti se na pod, digne se na koljena pred sandukom, no ne može odvojiti glavu od njega.

“Zulejha, pokisla kokoško, brže!”

Ona se polako digne i posrćući ide na poziv muža. Uspenje se na *sjake*.

Nestrpljivim rukama Murtaza joj skine dimije (ljutito mrmljajući – ljenjivica, još se nije svukla!), polegne je na leđa, zadigne joj *kuljmek*. Njegovo isprekidano disanje je sve bliže. Zulejha osjeća kako joj lice pokriva dugačka, od saune i mraza još mirisna muževa brada, a nedavna mjesta udaraca na leđima bole je pod njegovom težinom. Murtazino tijelo konačno se odazvalo njegovim željama te se on žuri ispuniti ih – pohlepno, snažno, dugo, pobjednički...

Tijekom ispunjavanja bračnih dužnosti Zulejha se obično u mislima uspoređuje s bučkalicom za izradu maslaca u kojoj domaćica jakim rukama tuče maslac debelim i čvrstim mužarom. Međutim, danas se ta uobičajena misao ne probija kroz teški pokrivač umora. Kroz veo sna ona jedva razaznaje prigušene muževe hroptaje. Neprekidni udarci njegovog tijela uspavljuju, kao ravnomjerno njihajuća zaprega...

Murtaza siđe sa žene, dlanom obriše mokri zatiljak i smiri isprekidano disanje; diše umorno i zadovoljno.

“Ženo, idi na svoju stranu”, gurne njeno nepomično tijelo.

Ne voli kad ona spava pored njega na *sjakeu*.

Ne otvarajući oči Zulejha odšljapka na svoj sanduk, no to već ni ne primjećuje jer čvrsto spava.